

TEORIA MORFOLOGIEI COMUNITARE.
PATRU SCHEME ANALITICE

ADELA ȘERBAN*

ABSTRACT

THEORY ON COMMUNITY MORPHOLOGY.
FOUR ANALYTICAL OUTLINES

The article approaches the question of social morphology, with a focus on the design of communitarian morphology. In examining this issue, I have started from the theoretical models on communitarian structure devised by Charles Cooley, Robert Redfield, Mark Granovetter and Robert MacIver who have come up with a common denominator. It is beyond the scope of this article to enter a theoretical debate by employing a structuralist or constructivist perspective. The article aims to highlight the nexus between the configuration of human general capacities and dispositions, the common places of social organizations and the forms of collective manifestations. The article demonstrates that between the four theoretical models, albeit independently developed, there is a coherence and complementarity that allows the emergence of an extended theoretical portrayal, endowed with a large explanatory and descriptive power in order to grasp the communitarian morphological model.

Keywords: social theory, social morphology, primary groups, weak ties, social laws.

INTRODUCERE

Morfologia socială constituie o componentă fundamentală a sociologiei ca disciplină. Definirea conceptelor care indică unități și elemente fundamentale ale alcătuirii sociale ar fi restânsă și prejudiciată în mod major în absența unor repere privind coordonatele morfologice ale vieții și manifestării sociale.

* Researcher, Institute of Sociology of the Romanian Academy, Bucharest; e-mail: adela.serban@gmail.com.

Impunerea pe piața ideilor teoretice a curentelor de tip constructivist în mod particular și a direcțiilor nondeterministe în general, a împins într-un plan secund preocuparea pentru studierea și clarificarea cadrelor morfologice asociate exprimării sociale a naturii umane. Este categoric faptul că descrierea realității sociale ca un ansamblu determinat de principii cauzale similare sau echivalente acelor identificate de științele naturii este o exagerare teoretică, infirmată de evidența modului de funcționare a socialității umane, care nu se rezumă la preprogramări culturale, ci se extrage din acte volitive și de conștiință. Totodată, însă, este indiscutabil și faptul că locurile comune ale organizării sociale și formele de manifestare în plan colectiv sunt limitate de modul în care sunt configurate capacitățile psihice și fizice ale persoanei umane (Kinderman et al., 1998; Dunbar, Spoons, 1995; Zhou et al., 2005; Dunbar, Stiller, 2007). Existența socială nu este o alăturare amorfă de structuri conjuncturale și de tendințe coezive de intensități diferite, concretizate accidental, ci un palier complex de manifestare a naturii umane prin canale și în cadre care sunt cuprinse în datele noastre inerente. Mărimea, ordinea, structura internă și însăși existența unor locuri comune ale societăților omenești, cum sunt, de pildă, familia sau comunitatea, nu pot fi înțelese fără a le pune în relație cu modul în care se configurează disponibilitățile, necesitățile și putințele înăuntrul generalității umane.

Demersul nostru se concentrează asupra referențialului comunitar ca element fundamental al realității sociale, prezentând și punând în relație unele cu altele elemente teoretice și scheme explicative propuse prin lucrările a patru mari nume ale teoriei sociale: Charles H. Cooley, Robert Redfield, Mark Granovetter și Robert M. MacIver.

Comunitatea este o realitate socială fundamentală, lipsită din păcate (încă) de o operaționalizare teoretică clară și fără echivoc. Față de acum mai mult de o jumătate de secol, de când George Hillery a lansat celebra sa constatare – „Toate definițiile [comunității] se referă la oameni. Dincolo de această bază comună, nu există niciun consens.” (Hillery, 1955: 111), clarificarea teoretică a conceptului a avansat extrem de puțin, dezavantajată și de valul puternic de transformări sociale care au marcat ultima perioadă a modernității și momentul intrării în postmodernitate și care necesitau cu celeritate o rezolvare teoretică, conceptuală și analitică.

Atât în sociologie, cât și în alte discipline sociale, utilizarea referențialului comunitar în elaborări teoretico-analitice sau în aplicații empirice este vagă și imprecisă, caracterizată printr-o aglutinare nediferențiată de elemente specifice morfologiei comunitare (cel mai adesea, invocate sau utilizate în scheme explicative ori descriptive fără o viziune implicită a întregului la care acestea participă) și de extensiuni metaforice aplicate unor referențialiuri sociale distincte de cel comunitar. Limpezirea teoretică a unei noțiuni de o asemenea însemnătate reprezintă o prioritate pentru sociologie și nu poate fi realizată decât după o parcurgere sistematică a fondului teoretic existent, pentru extragerea stadiului de

cunoaștere a comunității ca realitate socială și a nivelului de elaborare instrumentală a acestei cunoașteri.

Deși preocuparea pentru morfologia socială a ocupat un loc major în perioada clasică a sociologiei, teoretizarea *explicită* a comunității – înțelegînd prin aceasta extragerea conceptuală a realității comunitare și evidențierea elementelor ei din ansamblul nediferențiat al structurilor și proceselor sociale moderne – a fost subreprezentată în lucrările teoretice ale perioadei. Cea mai mare parte din literatura elaborată înainte de secolul al XX-lea a fost concentrată pe dezbaterile privind procesele sociale de schimbare și marcată de teoriile contractualiste ale dreptului natural, laolaltă cu perspectiva evoluționistă. Comunitatea ca realitate socială este invocată mai mult ca un referențial martor, ca o fază inițială, „primitivă”, a organizării sociale, din materia căreia se reclădește ordinea socială modernă cu procesele sale specifice, focusul central al interesului de cercetare.

Obiectul tematic al morfologiei comunitare începe să se impună abia începînd cu secolul al XX-lea și în special în perioada contemporană a teoriei sociale, când focusul teoretic se mută pe unități tematice și pe o abordare a referențialului social prin filtre metodologice desubiectivate. Ca o notă caracteristică perioadei, teoriile dedicate câmpului morfologiei sociale cunosc o restrângere; în același timp însă actul teoretizării se rafinează, segmentul restrîns al teoriilor dedicate designului comunitar construindu-se pe structura unui sistem argumentativ eliberat de notele distinctive ale problematizării filosofice și susținut pe un aparat critic elaborat. Cea mai mare parte a teoriilor elaborate în această perioadă abandonează dimensiunea holistică, macrosocială, și încep să fie teorii secvențiale, microsociologii, cu o amplitudine focalizată (Collins, 1981). Deși, pe ansamblu, comunitatea ca element fundamental al structurii sociale de substrat rămîne un referențial dezavantajat de *Zeitgeist*-ul teoretic al perioadei postbelice – marcat de abordarea „microsociologiilor radicale” (Collins, 1981: 984–985), cu o pondere a teoriilor morfologice categoric inferioară celei din perioada clasică a sociologiei, în fondul teoretic se produce o decalare a palierelelor: cel inherent naturii sociale umane și cel volițional, focusul și obiectul teoretizării devenind astfel mai specificat și prin aceasta conferind un plus de calitate demersului teoretic.

Primul criteriu al alegerii noastre, ca subiect de discuție și aprofundare în cadrul articolului, a patru repere teoretice, îl reprezintă reprezentativitatea lor pentru tematica analizată, un al doilea criteriu fiind acela că ele abordează componente teoretice convergente, care, împreună, alcătuiesc o posibilă schiță a morfologiei comunitare. Prezentarea s-a axat pe evidențierea elementelor și a tezilor cu incidență pentru tematica morfologiei comunitare și pe așezarea lor într-o congruență teoretică, nefiind o analiză *in extenso* a operelor celor patru autori, mult mai vaste și cu amplitudine teoretică mult mai extinsă.

PUNCTELE DE DENSITATE COMUNITARĂ. ABORDAREA MORFOLOGIEI COMUNITARE LA CHARLES H. COOLEY

Sistemul teoretic elaborat de Charles H. Cooley are ca pivot central teza continuității și a neseperării dihotomice între etapa tradițională și cea modernă a societății, fapt care i-a determinat pe exegeții operei sale să-l considere pe acesta un teoretician atipic perioadei contemporane a sociologiei și un precursor al conceptului de transculturalitate (Jacobs, 2006: 117). Această abordare i-a oferit lui Cooley posibilitatea de a dezvolta observații teoretice cu privire la morfologia socială, eliberate de sub presiunea unor modele de organizare socială contextualizate.

Elementul morfologic esențial pe care îl abordează și îl dezvoltă Charles H. Cooley este ceea ce am putea denumi *punctul de densitate* din țesătura socială. Existența sa este conectată puternic la referențialul comunitar, care susține și asigură perpetuarea acestor nuclee, prin circuite sociale interne.

Cooley abordează realitatea socială dintr-o perspectivă evoluționistă, influențat de linia teoretică a lui Herbert Spencer (Ruiz-Junco, Brossard, 2018) și plecând de la premisa unei acumulări progresive de complexitate, produsă de adaptarea speciei umane la mediu. El identifică două canale prin care se produce procesul evolutiv al umanității: prin *ereditate* (pe care o asociază naturii biologice a speciei umane) și prin *transmitere socială*, realizată prin intermediul limbii, interacțiunii și educației. În viziunea lui Cooley, între cele două componente ale procesului de evoluție se stabilește o relație de același tip ca aceea dintre fluxul de apă al unui râu și albia sa, exprimarea socială fiind înțeleasă ca un receptacul, un vehicul și un resort de canalizare a prefacerilor declanșate de vectorii de adaptare ereditară, capabil să modeleze un întreg de o complexitate superioară parcursului de evoluție unidimensional, specific lumii animale (Cooley, 1902: 4).

Ereditatea, arată Cooley, permite deopotrivă transmiterea unor date fizice, cât și a unui set de capacități, calități, talente și predispoziții, pe care mediul social, le dezvoltă într-o formă definită, transmițând totodată conținuturi sociale: deprinderea unei anumite limbi, a unui set de valori și a unor referențiale ideatice ș.a., inclusiv sentimentul identității și al apartenenței. În viziunea lui Cooley, așadar, identitatea este un produs al modelării fondului afectiv și mental în urma interacțiunii dintre individ și conținuturile sociale transmise și comunicate în societate (ibidem: 7). Factorii sociali nu pot influența transmiterea datelor ereditare, ci pot doar potența, canaliza, valorifica aceste date în lăuntrul contextelor sociale, prin resorturi complexe de selecție (ibid.: 9–10).

Cooley consideră că viziunea evoluționistă asupra lumii sociale prezumă existența unei legături organice între persoană și mediul său de apartenență. Individul, afirmă el, „nu poate fi privit ca un element separat de întregul uman, ci ca un membru viu al său, a cărui viață derivă din acest întreg prin transmiterea datelor ereditare și sociale, ca și cum toți oamenii ar fi literalmente un singur trup. El nu se poate extrage pe sine din acest întreg; firele eredității și ale educației sunt

țesute în întreaga sa ființă. Iar pe de altă parte, întregul social este într-un anumit grad dependent de fiecare individ, deoarece fiecare contribuie cu ceva la viața colectivă într-un mod în care nimeni altcineva nu ar putea-o face” (ibid.: 35). Din perspectiva lui Cooley, individul uman este liber, însă el deține o „libertate organică”, care presupune o libertate de mișcare în a colabora cu alți semeni, nu o independență față de societate ca întreg (ibid.: 49–50).

Această viziune asupra persoanei, a cărei esență Cooley o definește drept un „complex mental și social” (Cooley, 1926a), valorifică și dezvoltă teoria despre percepția sinelui elaborată de William James, reușind astfel să dea un contur teoretic unor observații care au rămas confuze și nesistematizate la colegii săi de generație – George Herbert Mead, John Dewey ș.a. (Ruiz-Junco, Brossard, 2018). Construind pe fundamentul teoretic jamesian, Cooley dezvoltă teoria socializării primare, explorând însemnătatea și funcțiunile imitației și rezonanței, ca modalități de transfer al conținuturilor sociale și ca surse de ordine socială.

Poate că cea mai importantă contribuție teoretică adusă de Cooley lămuririi morfologiei comunitare este teoria grupurilor primare, dezvoltată în lucrarea sa *Organizarea socială*, publicată în anul 1909. Fundamentul comunității îl reprezintă, indiscutabil, aceste asocieri și cooperări interpersonale directe și apropiate în mod intim, pe care Cooley le denumește grupuri primare (Cooley, 1909: 23–31).

În viziunea sa, grupul primar constituie nucleul tuturor formelor de organizare socială. El reprezintă grupul redus în dimensiuni, dens la nivel psihologic, cu care persoana menține o legătură directă, puternică și constantă. Atributul „primar” este asociat cu funcțiunea lui esențială în construirea naturii sociale și a identității personale a membrilor. Ele asigură, cel dintâi și într-un mod complet, accesul la semantica socială a grupului de apartenență, experiența socială acumulată în cadrul lui constituind sursa principală de raportare referențială la existența socială și la contextele sale particulare (ibidem: 29).

„Rezultatul acestei intime asocieri” petrecute înăuntrul grupului primar „se traduce psihologic, arată Cooley, printr-o fuziune de individualități într-un întreg comun, astfel încât sinele personal devine, pentru multe dintre scopurile sociale, viața și finalitățile grupului. Probabil că modalitatea cea mai simplă de a descrie acest întreg este aceea de a face apel la înțelesul cuvântului <noi>, care implică un fel particular de rezonanță și de recunoaștere mutuală pentru ca vocabula <noi> să devină o expresie naturală. Persoanele trăiesc în interiorul sentimentului de participare la întreg și identifică scopurile fundamentale ale vieții lor sociale în acest simțământ. Nu trebuie să prezumăm că unitatea grupului primar înseamnă numai armonie și iubire. Grupul primar este întotdeauna o unitate diferențiată și, de regulă, una competitivă, admitând autoafirmarea și impunerea realităților sufletești; dar aceste realități sufletești sunt socializate prin rezonanță și apar sau tind să apară prin intermediul unei discipline de grup” (ibid.: 23).

Cooley identifică identitatea în sentimentul nostratic rezultat din fuziunea persoanelor într-un nucleu de asemănare, prin resorturi de rezonanță psihică produse și întreținute prin structuri instituțional-valorice perpetuate în comun.

Apartenența la grupuri primare constituie în viziunea lui Cooley o caracteristică a naturii umane, un element fundamental al morfologiei sociale generale, iar grupurile primare, la rândul lor, sunt relee prin care natura umană, cu valorile sale fundamentale, este transmisă și perpetuată intergenerațional.

Valorile esențial-umane care stau la baza instituțiilor noastre sociale (dreptatea, libertatea, respectul, devotamentul ș.a.) sunt impregnate în sinele personal al persoanelor prin intermediul grupurilor primare, nu prin instrumente de educare și de formare ulterioară, ceea ce le aduce în prim planul oricărei analize sociale specifice. Cooley arată că eficacitatea grupurilor primare în transmiterea datelor și valorilor ordonatoare ale umanității depinde de contexte civilizationale, istorice sau conjuncturale. El atrage atenția că „Grupurile primare pot face subiectul decăderii sau evoluției și este necesar ca ele să fie vegheate și prețuite cu o atenție deosebită. Ele nu generează, așa cum se pretinde uneori, rezultate ideale, însă rezultatele lor sunt mai aproape de acestea decât ar putea fi orice altceva. (...) Ele nu sunt plăcute sau drepte, dar conțin întotdeauna elemente din care pot lua naștere idealurile încântării și ale justiției” (ibid.: 32).

Cooley nu asociază explicit grupul primar cu comunitatea, însă identifică două grupuri primare fundamentale: familia și grupul de vecinătate, ambele, elemente de compunere ale comunității (ibid.: 31). De asemenea, caracteristicile asimilate de el grupurilor primare trimit fără echivoc la referențialul comunitar, mai mult decât la alte paliere ale existenței sociale.

O primă trăsătură definitivă a grupurilor primare este sentimentul puternic de apartenență și de autoidentificare la grup, Cooley arătând că această formă de participare a persoanei la o unitate socială nu este specifică tuturor formelor de grupuri concrete, cu alte cuvinte, nu toate sunt generatoare de identitate. Adâncimea identificării propriului sine cu unitatea de grup, gradul de acoperire, de generalitate și de profunzime a sentimentului nostratic diferă.

Pentru ca între membrii unui grup să se poată dezvolta relații personale apropiate și directe, precum acelea dinăuntrul grupurilor primare, sunt necesare unele condiții cumulate, care se suprapun peste cele necesare existenței unui mediu comunitar:

- o proximitate fizică a membrilor, o concentrare spațială a lor;
- o relativă omogenitate cultural-valorică între membri;
- o mărime redusă a grupului;
- o stabilitate a grupului;
- un fond comun de experiențe sociale sau expunerea la același tip de experiențe potențiale;
- o subordonare a intereselor particulare interesului comun al grupului;
- o intensitate ridicată a participării la grup.

Etichetarea operei teoretice a lui Charles H. Cooley prin raportare cvasiexclusivă la conceptul de *sine reflectat prin oglinda celorlați* (*self-looking glass*) și încadrarea sa în curentul interacționismului simbolic a avut și consecințe negative asupra receptării contribuției teoretice a lui Cooley, prin trimiterea în plan secund a altor elemente teoretice inovatoare, ale căror implicații analitice sunt cel puțin la fel de puternice (Ruiz-Junco, Brossard, 2018). Teoria elaborată de Cooley, chiar dacă nu vizează în mod explicit teoretizarea comunității, oferă o primă privire sistematică în procesele și în structura morfologică a fondului social inerent naturii umane, oferind un răspuns și un punct de început pentru analizele dedicate raportului dintre persoană și cercurile sale de apartenență, precum și modului în care acestea se construiesc.

ȚESĂTURA SOCIALĂ A COMUNITĂȚII. MORFOLOGIA COMUNITARĂ ÎN TEORIA LUI ROBERT REDFIELD

Perspectiva teoretică asupra comunității, elaborată de Robert Redfield, pornește de la o abordare critică a cercetărilor antropologice realizate în perioada clasică, respingând modalitatea generalizării și metoda transferului descrierii morfologice dinspre mica comunitate către un întreg sistem social. Deși admite un câștig teoretic în descrierea și fundamentarea, din partea unei direcții a antropologiei clasice, a ideii că satele societăților „primitive” sunt întreguri de sine stătătoare, funcționând înăuntrul unor ansambluri societale complexe, unite prin sisteme cultural-identitare unitare, Redfield critică prejudecata teoretică limitativă, răspândită în cadrul cercetărilor antropologice realizate înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, de a asocia conceptual comunitatea și de a o restrânge la realitatea socială a societăților izolate, așa-zis „primitive”. El își plasează, astfel, demersul într-o compatibilitate de perspectivă cu promotorii antropologiei urbane, argumentând în favoarea ideii că realitatea comunitară este un referențial valid, prezent în toate tipurile de societăți umane, ca urmare, implicit, și în societățile moderne, urbane funcționând înăuntrul unui stat național (Redfield, 1956: 4–28). De altfel, Redfield a fost un apropiat al Școlii de sociologie urbană de la Chicago și a fost influențat, în principal, de Robert Park și William Isacc Thomas (Wilcox, 2006: 22–33).

Conform lucrărilor de istorie a sociologiei, un impact semnificativ asupra operei teoretice a lui Robert Redfield l-a avut dezbateră din anii '20 cu privire la legătura și suprapunerea dintre *cultură* și *civilizație*, declanșată de apariția lucrărilor lui Oswald Spengler și Edward Sapir (ibidem: 15). Implicat direct în această dezbateră teoretică, în principal prin schimbul de idei și critică cu antropologul american Sol Tax, Redfield propune o definiție mult mai riguroasă a culturii, accentuând asupra naturii simbolice a acesteia, și un model ideal tipic de societate tradițională (*ideal type of folk society*), fiind unul dintre teoreticienii care au parcurs drumul către construcția teoretică plecând de la cercetarea empirică, de

teren (ibidem: 52–56). Abordarea sa presupune reconstituirea coordonatelor sistemului social și cultural ordonator al unei comunități sau societăți, prin decantarea elementelor de constanță culturală dinăuntrul proceselor de schimbare socială și de dezorganizare. Redfield se concentrează pe studiul culturilor nonelitiste din interiorul sistemelor civilizaționale, elaborând o analiză a viziunii culturale populare (țărănești) și a unui agregat sistemic de tradiții mici și mari (*great and little traditions*), care alcătuiește armătura manifestărilor sociale dinlăuntrul unei civilizații și suportă ritmuri și grade diferite de schimbare (Wilcox, 2017). Teza sa de interes maxim pentru tema articolului nostru este aceea a existenței unei continuități a realității comunitare în continuumul istoric, care parcurge în modernitate o transformare adaptativă, cu prefaceri ale *pattern*-urilor de manifestare și ale structurilor, fără a înceta să aparțină formelor comunitare.

Redfield abordează conceptul de comunitate în relație cu problematica unităților sociale generatoare de apartenență identitară și identifică doar trei astfel de unități: popoarele, națiunile-stat și comunitatea (Redfield, 1960: 1–3).

În viziunea lui Redfield, comunitatea mică locală (satul) – care este arhetipul modelului comunitar – reprezintă deopotrivă un sistem *ecologic* și un element fundamental al structurii sociale. În congruență cu viziunea sociologiei urbane, Redfield numește sistem ecologic un sistem cultural arhaic care păstrează elemente masive din primele vârste antropologice și include puțin din complexul cultural al civilizației moderne, fiind definit printr-o armonie om-natură. Acest sistem cultural dezvoltă și întreține o structură socială distinctă și particulară definitorie pentru modelul de viață comunitar.

Savantul observă existența unei structuri morfologice stabile înăuntrul comunităților mici pe care o denuște *urzeala* (*warp*) țesăturii sociale și pe care o definește ca fiind „un cadru permanent al societății” (ibidem: 37).

Ceea ce este definitiv pentru comunitatea mică (satul) este autosuficiența sa în raport cu nevoile membrilor săi, iar această calitate este rezultatul unui liant cultural care îi ține pe aceștia legați împreună și care diferă de complexul cultural larg al culturii național-urbane. Primenirea naturală a oamenilor într-o comunitate mică nu afectează rețeaua de relații de rudenie și resorturile interne ale comunității pe care ea le mișcă și le angajează. Redfield identifică în sistemul comunitar trei tipuri de rețele de rudenie: de sânge, de afinitate și rituale și evidențiază faptul că ele sunt organizate în baza unui sistem de reguli și ierarhii fundamentate în plan cultural (ibid.: 49).

Sistemul cultural este cel care asigură stabilitatea structurii sociale, deoarece acesta are inerție istorică mare, netransformându-se în totalitate ca urmare a trecerii timpului; oricâte presiuni de schimbare s-ar exercita asupra unei unități sociale, influența sa rămâne activă și se exercită asupra părților componente ale sistemului ei instituțional și funcțional.

Redfield descrie sistemul comunitar ca fiind o rețea vastă și complexă de relații de rudenie și de vecinătate, cuprinzând oameni cu date cultural-identitare asemănătoare. Mica comunitate, însă, arată Redfield, nu devine inteligibilă prin descrierea și înțelegerea doar a relațiilor stabilite între consăteni, ci este necesar, deopotrivă, un efort de studiere a raporturilor complexe instalate între membrii comunităților și diferitele centre de putere, care nu sunt devoalabile printr-o simplă observare nemijlocită, ci necesită un demers analitic elaborat (Redfield, 1956: 16–17). El utilizează ca exemplu experiența de cercetare a lui Max Gluckman în studiul dedicat populației Lozi din Africa de Sud, despre care afirmă: „În contrast [cu situația comunităților primitive izolate – *n. ns.*, A.Ș.] se găsesc statele primitive ale continentului african. În acestea există o putere politică centralizată care afectează populația locală prin intermediul centrelor de autoritate situate în afara micii comunități. (...) Astfel, Gluckman, cercetând micile grupuri locale în maniera antropologică tradițională, a fost nevoit să studieze întregul sistem statal autohton. El a observat că populația diferitelor comunități locale are în comun cu locuitorii micilor comunități din cadrul națiunilor moderne similaritatea interacțiunii cu centrele statale de autoritate și de influență. (...) Așa cum, constată el, populația orașului Abomey exhibă un comportament arogant față de un sătean, sătenii răspund prin reacții similare celor ale țăranimii europene față de orășeni: sunt suspicioși, evazivi, pasivi” (ibidem).

Redfield identifică, astfel, scăderea majoră cu care se confruntă fundamentarea teoretică în antropologie, și anume focalizarea excesivă asupra unor singularități și evitarea subiectului major reprezentat de societatea țărănească, cel mai notabil referențial social comunitar identificat de câmpurile disciplinare ale științelor sociale. El valorifică observațiile și abordarea lui W.I. Thomas și F. Znaniecki din studiul lor *The Polish Peasant in Europe and America* și pleacă, în demersul său teoretic, de la constatarea că studierea societăților țărănești nu a beneficiat de o abordare holistică în cadrul studiilor comunitare, ci doar de o colectare nesistematizată și trunchiată a elementelor culturale specifice acestora (tradiții, obiceiuri, artefacte, folclor etc.). Pe baza acestora, iar nu prin considerarea culturilor înseși drept întreguri sistemice, s-au realizat comparații între segmente sau părți ale unor sisteme culturale (Redfield, 1956: 19). Exegeții operei lui Redfield consideră că modelul elaborat de el este primul construit în baza unei tipologii utilizabile în explicația teoretică și în cercetarea empirică prin care s-a lărgit focusul cercetării antropologiei de la micile comunități izolate la studierea matricii socio-culturale (Miner, 1952; Wilcox, 2017).

Redfield apreciază că „Societatea țărănească și cultura sa prezintă o caracteristică generică. Este un tip de organizare a umanității similar peste tot în lume” (Redfield, 1956: 25). El include în acest tip de întreg sistemic comunitățile pastorale, dar exclude comunitățile de culegători, pe cele vânătorești sau pe cele compuse exclusiv din crescători nomazi de turme (ibidem: 27). De asemenea, savantul face o distincție netă între țărani – care practică agricultura pentru

supraviețuire și pentru care cultivarea pământului se află într-o legătură puternică cu un model cultural de existență – și fermieri, care practică agricultura pentru profit, în logica economică a unei întreprinderi capitaliste moderne (ibid.).

Definitoriu pentru modul de viață țărănesc este, în concepția sa, un corpus de relații fundamentate la nivel tradițional. Relația țăranului cu pământul este parte din acest sistem de legături, din acest motiv nu relația patrimonială cu pământul este esențială, societatea țărănească acceptând inserții sociale exterioare ei (sisteme arendășești, mari proprietari etc.), atunci când, în anumite contexte socio-politice, ele devin condiții pentru ca legăturile comunitare esențiale să se poată perpetua (ibid.: 27–28). În viziunea lui Redfield, lumea țărănească are o dublă natură: societală și culturală (ibid.: 30, 32). Fiecare sat este o microsocietate, reprezentând o parte componentă a unei macrosocietăți integratoare; în același timp, fiecare comunitate țărănească particulară este o microparte societală în care se actualizează un sistem cultural unitar și complex care îi dă specificitatea și îi asigură coerența internă și ordinea (ibid.: 33).

Pentru lămurirea dimensiunii/ipostazei societale a sistemului comunitar, Redfield parcurge experiența relevantă a cercetărilor antropologice, din cele mai semnificative el reținând elemente teoretice valide pe care le unifică într-un tablou descriptiv integrator. Realitatea comunitară, arată el, poate fi privită ca un mănunchi de sisteme: un sistem al tradițiilor și instituțiilor, un sistem al legăturilor și relațiilor interumane, dar și al raporturilor față de natură, artefacte sau sisteme instituționale exterioare ș.a. El numește acest complex sistemic *structură socială*, concept pe care îl așază în centrul arhitecturii sale teoretice (ibid.: 36). Studiarea lumii comunitare pentru extragerea structurii sale sociale presupune, în viziunea lui Redfield, identificarea tipurilor de funcții/roluri sociale și a statutului asociat lor, prevăzute în fondul de tradiții al comunității respective (ibidem), precum și a raporturilor acesteia cu lumea dinafara sa – funcționarii statului, nobilimea și populația orășenească (Redfield, 1965: 37).

Așa cum arată Wilcox, spre deosebire de predecesorii săi în teoria socială, Redfield se concentrează totodată și asupra înțelegerii dimensiunii economice și politice a societății țărănești (Wilcox, 2017). În concepția lui Redfield, studiarea sistemului comunitar nu poate fi făcută în absența unui model de înțelegere a sistemelor politice și a caracterului național specific populațiilor moderne; doar prin relație cu acest referențial se poate distinge structura socială a complexului comunitar țărănesc. Redfield menționează în favoarea tezei sale concluziile cercetării antropologului Julian Steward, care a propus un model triadic de analiză a ansamblurilor societale, alcătuit din: a) segmentul *vertical* – înțelegând prin acesta elementele esențiale al structurii sociale: gospodăria, vecinătatea și comunitatea; b) segmentul *orizontal* – desemnând elemente extrinseci ordinii comunitare, însă adoptate uneori de către membrii comunităților, în special în contexte de dispersie cultural-valorică: profesia, casta, clasa, rasa, interesul; c) segmentul *instituțiilor formale* – cuprinzând totalitatea formelor instituționale

care afectează și exercită o influență asupra ansamblului comunitar: banca, piața, justiția, sistemul fiscal, învățământul formal, biserica, ideologia ș.a. (Redfield, 1956: 37–38).

O trăsătură morfologică importantă a sistemului comunitar îl constituie clusterizarea micilor comunități/satelor în structuri teritoriale; sistemul țăranesc, în special, are caracteristica existenței unei diversități de competențe profesionale, a unei diviziuni a muncii sociale superioară celei întâlnite în sisteme comunitare primitive și izolate. Concluzia care rezultă din argumentația lui Redfield este aceea că sistemul comunitar este înalt adaptativ la condițiile sociale de viață, îmbrățișând, în partea sa funcțională dedicată supraviețuirii și gestionării contactului cu sistemele exterioare, o înaltă versatilitate și capacitate de transformare. Cu toate acestea, viața sistemului comunitar local și viața sistemului statal sau a celui feudal/aristocratic/birocratic rămân însă clar separate ca unități morfologice de sine stătătoare. Baza fundamentală de separație o constituie natura sistemului de relații sociale: dacă în cazul unităților comunitare prevalează relațiile de rudenie și de vecinătate, personale, directe și având asociate semnificații tradiționale, în palierul funcționării administrației și categoriilor sociale privilegiate ierarhic predomină raporturile impersonale și formale (ibidem: 41–43).

Plecând de la analiza lucrării antropologului britanic John Arundel Barnes, Redfield subliniază faptul că, dintre toate elementele de descriere a morfologiei comunitare, calitatea de rețea interpersonală rămâne elementul fundamental al referențialului comunitar: „Toate relațiile tuturor tipurilor de săteni unii cu alții și cu alți oameni de oriunde au designul unei rețele în care persoanele pot fi imaginate ca noduri sau puncte, iar relațiile, de orice tip, ca fire sau linii. (...) Barnes are în vedere acea parte a rețelei de legături care rămâne dacă excludem legăturile administrativ-funcționărești și pe cele industriale. Pentru a distinge această parte reziduală a rețelei și a-i da un nume sugestiv prezenței sale în orice societate omenească și pentru a arăta că presupune mai mult decât izolatul primitiv imaginar, o să-i spunem *rețea poporană*. Ceea ce creează această rețea este faptul că fiecare persoană, prin rudenie, prin prietenie, prin cunoștință sau printr-un tip de interes comun se găsește în contact cu un număr de oameni direct sau prin intermedierea altora asemeni lor” (ibid.: 50–51).

Spre deosebire de alte structuri sociale, comunitățile, arată el, sunt compacte, iar relațiile sunt instituționalizate în sisteme de rudenie cu complexe semnificații culturale extinse la funcționarea întregii societăți. Folosindu-se încă o dată de concluziile lui Barnes, Redfield subliniază că diferența esențială dintre structurile comunitare primitive și cele țărănești, complexe, este dată de densitatea rețelei de relații, atât sub aspect teritorial, cât și ca densitate intra- și intercomunitară sau ca putere de semnificanță socială (ibid.: 51–53). Legăturile de rudenie alcătuiesc osatura dură a acestei rețele populare, relațiile intercomunități sprijinindu-se, la modul esențial, pe contactele dobândite în urma căsătoriilor exogame, între tineri aparținând unor sate învecinate (ibid.: 56).

Sub aspect cultural comunitățile particulare nu sunt, în viziunea lui Redfield, autonome, ci ele sunt subordonate, la nivel cultural, civilizației căreia îi aparțin. De aici și această cvasiomogenitate a lor în cadrul unor unități teritoriale de referință. „Pentru a se putea menține/perpetua, cultura țărănească reclamă o comunicare permanentă cu comunitatea de gândire dinafara sa. (...) Fiind un sistem *sincronic*, cultura țărănească nu poate fi înțeleasă cercetând doar modul în care ea se răsfrânge în gândirea individuală. Satul țărănesc te invită să parcurgi lungul șir al interacțiunii dintre comunitate și centrele civilizației sale” (ibid.: 68–69). Fondul tradițional de semnificații și manifestări culturale este alcătuit în viziunea lui Redfield din *tradiția majoră* (dezvoltată în afara sistemului țărănesc și reprezentată de sistemul religios, de mari descoperiri culturale și științifice asimilate în plan colectiv) și *tradiția minoră* (alcătuită din elementele proprii ale civilizației țărănești, exprimate prin sistemul său folcloric de propagare), între cele două existând un raport de interdependență și de influențare reciprocă (ibid.: 70). Fenomenul, arată Redfield, este vizibil în special în analiza religiozității, unde, în toate culturile țărănești, avem de-a face cu asimilări ale unor conținuturi teologice, dar, în același timp, și cu o influențare puternică din partea fondului cultural local, țărănesc, a modului în care este exprimată pietatea și sărbătoarea (ibid.: 71–100).

Un element de originalitate în opera lui Redfield îl constituie introducerea ideii de *structură socială a culturii* sau *a tradiției*. El definește structura socială a culturii ca fiind un *pattern* relațional persistent și general însușit (ibid.: 102), „un mare întreg, în timp și spațiu, care, prin complexitatea organizării sale, menține și cultivă tradițiile și le comunică multelor și variatelor mici comunități locale dinăuntru ei” (ibid.: 104). Redfield face astfel trecerea de la analiza comunității ca materialitate socială imediată, la studiul sistemelor colective care fac posibilă existența și persistența comunității ca element fundamental al morfologiei sociale.

Dezbaterile din ultimele șapte decenii pe marginea cadrului teoretic elaborat de Redfield s-au concentrat îndeosebi pe aspectele legate de problematica schimbării sociale, pe evaluarea gradului în care teoria acestuia a reușit să explice trecerea societății țărănești la forme asociate lumii urbane (Wilcox, 2006: 70), eclipsând un demers necesar de aprofundare a tezelor sale teoretice privitoare la morfologia comunitară în relație cu referențialul comunitar și cu aspectele sale definitorii.

LEGĂTURILE SLABE ȘI PUNȚILE RELAȚIONALE COMUNITARE. MORFOLOGIA COMUNITARĂ ÎN TEORETIZAREA LUI MARK GRANOVETTER

Teoria legăturilor slabe a lui Granovetter are o importanță majoră în înțelegerea modului de funcționare internă a sistemului comunitar și este, indiscutabil, una dintre cele mai notabile teorii de morfologie socială dezvoltate în cadrul sociologiei contemporane, facilitând deschiderea unui câmp de cercetări

sociometrice valoroase pentru înțelegerea configurației morfologice a universului social (Dunbar, Spoor, 1995; Kinderman et al., 1998, Zhou et al., 2005; Dunbar, Stiller, 2007).

Privite sub lentila macrosociologică a analizelor de rețea, conexiunile interpersonale reprezintă cărămizile unor *pattern*-uri relaționale sistemice. De altfel, întreaga abordare a lui Granovetter a împărțirii câmpului de cercetare al sociologiei în nivelurile micro și macrosocial este una critică, el construindu-și teoria în mod explicit ca pe o verigă de conexiune între cele două categorii convenționale, propunându-și să evidențieze „implicațiile macro ale unui aspect ce ține de interacțiunea la scară restrânsă” (Granovetter, 1973: 1360).

Teoria legăturilor slabe vine în completarea cercetării morfologice a lui C.H. Cooley privind grupurile primare. Dacă legăturile puternice, arată Granovetter, construiesc structura socială internă a grupurilor mici, legăturile slabe sunt cele care determină relația dintre grupuri și organizarea *de facto* a comunității, care este, în esența sa, o rețea de grupuri primare întrepătrunse și conectate prin intermediul unor punți relaționale de alt ordin decât cele care țin împreună familiile și uniunile de afinitate (ibidem).

Granovetter constată o extrem de slabă utilizare a sociometriei în teoria sociologică și argumentează în favoarea necesității de a muta focusul măsurătorilor sociale dinspre obiecte de cercetare restrânse la nivelul grupului mic, la structuri sociale extinse. El consideră că utilizarea unui model matematic în cercetările care fundamentează cadrele teoretice permite identificarea unor potențiale modele și generalități (ibidem).

Prin *tăria* unei legături sociale – element central în teoria sa morfologică – Granovetter înțelege reunirea unor calități asociate relației: cantitatea de timp pe care relația o implică, intensitatea sa emoțională, nivelul său de intimitate sau de încredere interpersonală și reciprocitatea interacțiunii și beneficiilor pe care legătura le aduce părților aflate în relație (ibid.: 1361).

Granovetter ia în considerare, în cadrul cercetării sale, ceea ce el denumește legături „pozitive și simetrice”, adică acele legături care sunt interiorizate/receptate de ambii parteneri ai relației și care adaugă capital social prin existența acesteia (ibid.). El demonstrează prin intermediul unei inferențe de tip logico-matematic faptul că numai legăturile slabe au calitatea de a fi punți relaționale în interiorul unui grup și canale de difuzare a informației sociale și culturale și că absența legăturii slabe medii produce o deteriorare mult mai mare decât absența legăturii puternice medii, pentru structura socială a unui grup extins sau a unei comunități (ibid.: 1361–1366). Argumentul său constă în observația că gradul de suprapunere a cercurilor personale de relații (de prietenie sau de afinitate) este mai mare atunci când între două persoane există o legătură puternică, decât atunci când există o legătură slabă. Or, tocmai această proprietate a legăturii slabe o face pe aceasta să devină un resort preponderent de conectare a persoanelor în rețele extinse.

„Tot ce poate fi difuzat – scrie Granovetter – poate atinge un număr mare de persoane și poate traversa distanțe sociale mari, mai curând atunci când este transmis pe canalul legăturilor slabe decât pe cel al legăturilor puternice. Dacă cineva spune un zvon prietenilor săi apropiați și ei fac același lucru, mulți dintre aceștia vor auzi zvonul de două sau de trei ori, de vreme ce oamenii uniți prin legături puternice tind să aibă prieteni comuni. Dacă motivația de a distribui zvonul scade un pic cu fiecare val de retransmitere, atunci circulația zvonului prin intermediul legăturilor puternice tinde să fie limitată doar la câteva grupuri restrânse sau cliici, spre deosebire de acela comunicat *via* legăturile slabe; punțile nu pot fi trecute” (ibid.: 1366).

Granovetter își construiește argumentația pe două niveluri de analiză: individual și comunitar. Sub aspectul impactului individual, el demonstrează că rețeaua extinsă a relațiilor persoanei (înțelegând prin aceasta rețeaua tuturor legăturilor indirecte / mijlocite la care are acces persoana prin intermediul legăturilor sale directe / personale) joacă un rol fundamental în conectarea comunitară a persoanei. El pleacă de la cercetările asupra rețelelor sociale realizate de Epstein, care ajunge la concluzia că sistemul de relații dezvoltate de indivizi nu este omogen sub aspectul densității, partea rețelei formată din intermedierea legăturilor puternice fiind mai densă decât rețeaua extinsă, alcătuită pe suportul legăturilor slabe ale persoanei (ibid.: 1370). Pentru a-și demonstra teza, Granovetter împarte sfera relațională a individului în două zone: una formată din legăturile lui puternice și din acele legături slabe care nu au caracteristica de a fi punți de conexiune și o a doua zonă în care include doar legăturile slabe care construiesc punți locale de conectare, separând într-un segment distinct toate acele contacte ale persoanei care nu sunt conectate prin legături directe cu aceasta. Această a doua zonă relațională, arată Granovetter, este cea prin intermediul căreia persoana ia contact cu idei, informații și abordări din afara cercului său de apartenență și este, de asemenea, zona prin intermediul căreia persoana se conectează cel mai puternic în plan social și la care apelează pentru a se informa sau pentru a-și rezolva o nevoie socială (ibid.: 1371).

Analizând rezultatele unei anchete realizate cu scopul de a determina profilul contactelor la care apelează indivizii pentru a se putea angaja, el constată că respondenții utilizează aproape exclusiv contacte îndepărtate, ocazionale, activate fie de întâlniri întâmplătoare, fie prin intermediul unor prieteni comuni. „Este uimitor, afirmă Granovetter, faptul că oamenii primesc informații cruciale de la persoane de care uitaseră și că există până în urmă cu puțin timp” (ibid.: 1372). Reconstituind traseul informației obținute de persoanele intervievate, Granovetter determina faptul că cei mai mulți respondenți au accesat informația prin intermediul legăturilor lor care nu erau deținute în comun. Legăturile slabe, concluzionează Granovetter, constituie cea mai importantă resursă a unei persoane sub aspectul oportunităților de mobilitate înăuntrul rețelelor sociale extinse, deoarece ele facilitează conectarea individului cu structuri sociale clusteriale –

profesionale sau specializate sub aspectul competențelor sau funcțiilor (ibid.: 1372–1373).

În același timp, arată el, legăturile slabe constituie cărămizile coeziunii sociale, ele alcătuind o amplă rețea de circulație a ideilor și informației, întreținând sentimentul comunitar prin funcția lor activă de mediator și de facilitator al contactelor funcționale ale persoanelor (ibid.: 1373). Granovetter explorează conexiunea dintre legăturile slabe și tăria coeziunii comunitare, analizând rețeaua de legături comunitare sub aspect morfologic. El pleacă de la un exercițiu de reprezentare a comunității ca fiind o alăturare de clanuri (clici – în exprimarea sa) și de la premisa că o persoană aparține doar unuia / uneia. O astfel de structură socială, arată Granovetter, ar avea în palierul său integrator o coeziune socială inexistentă, cercetările în domeniul comunicării sociale indicând o foarte slabă capacitate de influențare socială și de credibilitate a informației difuzate prin canale impersonale, dacă nu este transmisă în același timp și prin legături de tip personal. Clanurile / clicile nu ar ajunge să dezvolte o structură mai amplă, ci s-ar dezvolta independent unele față de celelalte. Granovetter consideră că acest proces este legat de cel al încrederii sociale; o trăsătură specifică omului este ca acesta să investească cu încredere persoanele și liderii cu care este conectat printr-un canal de legături intermediat de persoane cunoscute personal.

Fragmentarea rețelei sociale se traduce „într-o reducere drastică a numărului de canale al oricărui lider către posibiii săi partizani, fapt care inhibă încrederea în acești lideri” (ibid.: 1374). Respingând ca inacceptabilă ipoteza presupusă prin exercițiul de reprezentare anterior, Granovetter arată că nicio unitate socială alta decât cele demarcate etnic, cultural sau prin alte diferențe puternic notabile, nu prezintă semnele unei astfel de fragmentări, ci, din contră, ele prezintă tabloul unui spațiu rețelar complex, în care legăturile indirecte, intermediare de legături personale, predomină și fundamentează majoritatea proceselor sociale și a manifestărilor instituționale identificate de specialiști. Limitarea numerică a legăturilor puternice pe care o persoană le poate dezvolta constituie și ea un argument esențial pentru considerarea legăturilor slabe ca legături fundamentale în consolidarea morfologiei comunitare. În acest context de discuție, Granovetter formulează o teoremă teoretică legată de tema în discuție: „cu cât într-o comunitate există mai multe punți relaționale (dezvoltate de fiecare persoană) și cu cât este mai mare gradul lor, cu atât mai coezivă este o comunitate și mai capabilă să acționeze consonant” (ibid.: 1375).

Indiscutabil, Granovetter este un teoretician referențial pentru studiile sociometrice privind morfologia comunitară dezvoltate ulterior, însă el este în același timp un autor al cărui ipoteze și observații teoretice au fost doar parțial verificate și valorificate în analize morfologice. Au rămas încă insuficient studiate structura și intensitatea legăturilor slabe în corespondență cu eficiența lor funcțională de a constitui punți sociale, tipologia acestor legături în raport cu instituțiile sociale fundamentale dintr-un context comunitar, relația dintre configurația psihicului uman și sistemul relațional comunitar ș.a.

NORMATIVITATEA SOCIALĂ ÎN ALCĂTUIREA COMUNITĂȚII. CONTRIBUȚII LA STUDIUL MORFOLOGIEI COMUNITARE ÎN OPERA LUI ROBERT M. MACIVER

Robert MacIver este un teoretician a cărui operă a circulat destul de puțin în zona Est europeană și ale cărui contribuții teoretice sunt foarte puțin cunoscute în această parte de continent. Opera sa acoperă însă o zonă largă de preocupări de cercetare (morfologia și schimbarea socială, teoria statului și sociologia politică, sociologia emoțiilor, economia, studiile educației etc.), savantul fiind unul dintre teoreticienii semnificativi ai perioadei sale, apreciat pentru larga amplitudine a viziunii sale analitice (Bierstedt, 2013).

Deși cea mai mare parte a operei lui MacIver nu se concentrează asupra problematicii morfologiei comunitare, lucrarea sa *Comunitatea* este una de referință, care aduce contribuții fructuoase înțelegerii structurii sociale comunitare. MacIver acordă o importanță majoră comunității ca obiect de studiu al sociologiei, subliniind rolul ei de fundament și de *background* pentru toate celelalte realități sociale: „prin comunitate – afirmă MacIver – se interconectează aspectele de interes ale științelor sociale de ramură și se integrează într-un tot unitar, subordonându-se astfel unui demers științific comprehensibil” (MacIver, 1920: VII).

Comunitatea, consideră MacIver, „nu este numai un subiect real, ci și unul vital” pentru sociologie (ibidem: VIII). El consideră că teoretizarea comunității reprezintă o introducere către un trunchi larg de științe sociale (antropologie, sociologie politică, economie, științele educației, studiul religiei sau formelor instituționale și asociative ș.a) și accentuează nevoia unei științe sociologice integratoare, cu o capacitate teoretică de sinteză. Metafora pe care o folosește MacIver pentru a descrie situația actuală din științele sociale cu privire la studierea comunității este aceea a unei țări recent descoperite sau redescoperite, împânzită de exploratori care cercetează elemente din relieful și fauna sa, fără a avea o hartă inteligibilă a întregii țări, în care să se poată regăsi informațiile colectate de către acești exploratori și în cadrul căreia ele să fie valorificate coroborat. MacIver admite că un altfel de instrument poate apărea doar prin încercări succesive și că el constituie un semn al maturizării demersului de cunoaștere început (ibid.) Abordarea lui MacIver respinge maniera de cunoaștere particularizată, ca în etnografie, considerând comunitatea un subiect de studiu în sine, iar nu prin reculul altor preocupări disciplinare (Bierstedt, 2013: 249). El critică modul în care a fost teoretizată comunitatea în disciplinele sociale în perioada clasică, amendând practica simplificărilor unidimensionale, practică intens în perioada sa, și consideră, de asemenea, că relațiile sociale nu vor putea fi niciodată înțelese în mod corect dacă sunt reprezentate ca expresii ale unor legi numerice / cantitative sau dacă sunt gândite în acești termeni, propunând o abordare comprehensivă în analiza sociologică (MacIver, 1920: IX).

Primul element pe care MacIver îl clarifică în cadrul modelului său teoretic este conceptul de *lege socială*. El elaborează un model tipologic al legilor care afectează în diferite feluri societatea umană (a se vedea *Figura nr. 1*), insistând

asupra faptului că legile sociale (care cuprind, în viziunea sa, un set divers de legi) nu pot fi reprezentate în mod simplist în calitate de corespondente ale legilor naturale, funcționând într-un mod similar acestora, ci ca structuri de reglementare cu principii de acțiune extrem de diferite, care se întrepătrund și acționează suprapus în diverse grade, în funcție de situație și de context (ibidem: 10–21).

În viziunea lui MacIver, legile sociale sunt legi ale interrelaționării psihice ale oamenilor și constituie, în cea mai mare parte a lor, legi ale unor tipuri de constrângeri impuse de instituții și structuri de autoritate care modelează și canalizează disponibilitățile și energiile psihice ale oamenilor. Ele nu funcționează după modelul unei cauzalități rigide, precum cele specifice lumii materiale (luate în calcul în discipline ca fizica sau chimia), ci iau forma unor *tendințe*, deoarece efectele influențelor sociale (chiar dacă întrutotul insurmontabile) sunt filtrate de libera voință și de conștiința persoanelor (ibid.: 15).

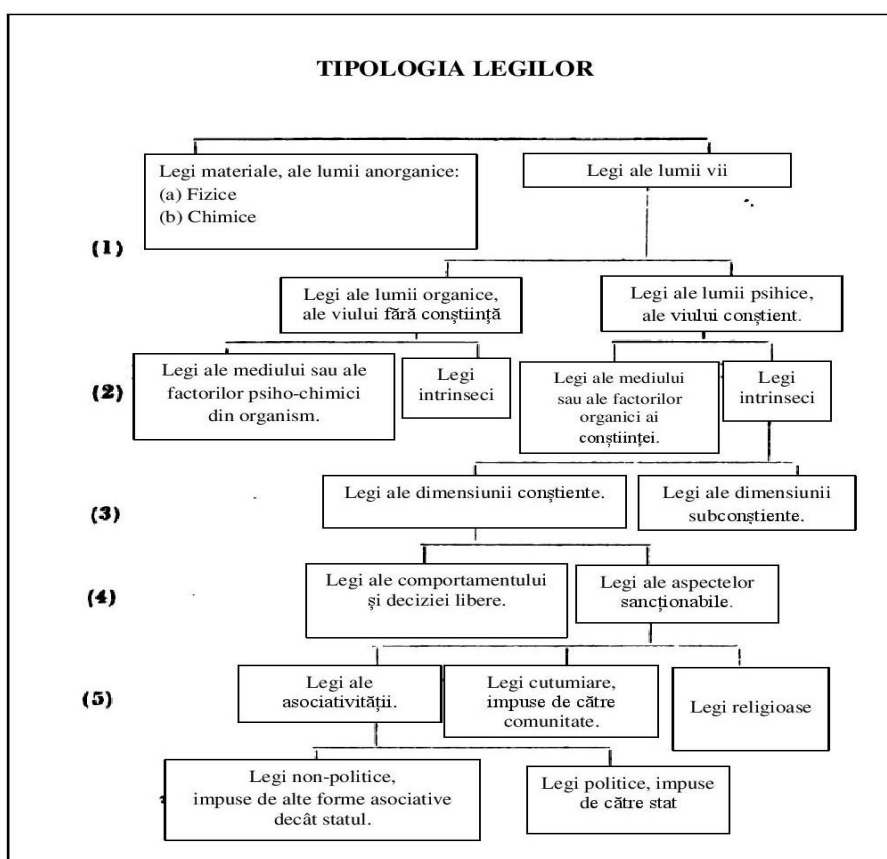

Figura 1 – Tipologia normativității și locul ocupat de legile sociale în sistemul lui Robert M. MacIver

Sursa: MacIver, 1920: 11.

MacIver atrage atenția asupra confuziei și a suprapunerilor conceptuale operate adesea de specialiștii disciplinelor sociale între patru noțiuni sociale fundamentale: societate, comunitate, forme asociative și stat (ibid.: 23). Comunitatea descrie zona socială a vieții omului comun, desfășurată înăuntrul unui spațiu fizic delimitat și al unei zone de similitudine culturală și comportamentală (tradiții, gesturi, purtări, grai ș.a.).

Din perspectiva sa, comunitatea este o realitate concentrică de apartenență, cercurile sociale de apartenență fiind, toate, comunități, doar că în grade diferite. La extrema de sus, percepția apartenenței poate urca până la nivel de țară, regiune, bloc de civilizație sau chiar lumea întreagă, însă intensitatea emoției reale a apartenenței este din ce în ce mai scăzută și înlocuită cu o proiecție mental-afectivă. La polul opus se găsește comunitatea mică, nucleul de viață comună în care oamenii își trăiesc viața de fiecare zi și față de care simt cea mai ridicată intensitate a sentimentului comunitar al apartenenței. Deoarece nucleele cele mai intense, mai dense identitar sunt, la paliere diferite, comunitățile locale și popoarele, acestea apar, în reprezentarea noastră, comunitare în sens arhetipal (ibid.: 23). Toți oamenii, consideră MacIver, sunt legați unii de alții prin această țesătură de relații sociale de apartenență.

O structură asociativă este o organizație a unor persoane care își urmăresc un interes comun sau un beneficiu. Înăuntrul unei comunități pot lua naștere o multitudine de forme și de cadre de asociere. Caracterul acestora este cel al unei părți componente, al unui element morfologic dependent, subordonat, fără unitate de sine, în timp ce o comunitate are caracter de întreg.

Statul este, prin natura sa, în mult mai mare măsură similar structurilor asociative decât formelor comunitare, însă el constituie o formă asociativă dotată cu unele trăsături distinctive: acoperă nu unul, ci o paletă largă de interese ale membrilor, își poate exercita influența asupra unor teritorii comunitare vaste și este înzestrat cu capacitatea de a impune deciziile centrale asupra membrilor și comunităților, calitatea de membru nefiind decât în proporții mici rezultatul unei opțiuni. Deoarece acoperirea teritorială a statelor și a popoarelor se suprapune adeseori, mulți specialiști confundă natura acestor două realități; din acest motiv, MacIver critică abordarea de tip neohegelian, în viziunea căreia statul, iar nu comunitatea (poporul, în speță) este privit ca întregul ce reunește structurile asociative. Faptul că aceste asociații sunt controlate de stat prin instrumentele lui represive, legislative și fiscal-financiare nu înseamnă că formele asociative sunt subordonate statului, că sunt absorbite de către el ori că rațiunea pentru care ele există are legătură cu funcționarea lui; ele rămân, în continuare, legate de funcționarea comunitară, de necesitățile vieții curente a oamenilor, de legi și principii cutumiare, de acceptarea și de participarea membrilor comunității, așa cum o arată experiența popoarelor și a triburilor care funcționează fără o dezvoltare statală (ibid.: 28).

În viziunea lui MacIver, între stat și comunitate există totuși un raport special, descris de acesta în următorii termeni: „statul este forma asociativă fundamentală pentru menținerea și dezvoltarea ordinii sociale, iar pentru a îndeplini această misiune instituțiile sale centrale trebuie să fie împuternicite cu puterea unită a comunității” (ibid.: 32). Statul este privit de MacIver ca un fel de platoșă comunitară, o structură pusă în mișcare de autoritatea, interesul și voința unei comunități. Scopul său este acela de a crea pentru comunități condiții exterioare necesare bunăstării și binelui lor.

Societatea, pe de altă parte, reprezintă întreg sistemul de obligații și de drepturi, de relații de reciprocitate (exercitate direct sau indirect) dintre fiecare persoană și toți ceilalți (ibid.: 32).

MacIver respinge reprezentarea și interpretarea realității comunitare ca fiind un *organism*, el tinzând mai degrabă să și-o imagineze ca pe o structură densă de legături interumane care potențează persoana. Savantul argumentează această proiecție prin aceea că formele comunitare nu sunt înzestrate cu o conștiință de sine stătătoare, distinctă de cea a membrilor lor. Un alt argument este acela că, spre deosebire de organism, care este un sistem închis, comunitatea nu are granițe stabilite și precise. Mai mult decât atât, tipurile de comunități par a se include una pe cealaltă, fără a se parazita, o trăsătură nemaiîntâlnită în rândul organismelor biologice (ibid.: 73–75).

Unitatea comunității, gradul ridicat de similaritate între manifestările și trăirile membrilor, care poate fi observată înăuntrul nucleelor comunitare, nu este, în viziunea lui MacIver, rezultatul existenței unei conștiințe colective, ci al unui sistem vast și complex de resorturi de cooperare interpersonală (ibid.: 80–82). MacIver respinge ideea lui Durkheim conform căreia societatea sau comunitatea ar fi mai mult decât suma părților lor, adică a indivizilor care o compun, și că ar avea o existență distinctă de a acestora, considerând că realitatea comunitară se constituie dintr-un anumit tip de implicare interpersonală și de manifestare a disponibilităților sociale. Relațiile sociale interpersonale nu sunt exterioare persoanelor, ci sunt funcții și exprimări ale personalității, ale sinelui acestora (ibid.: 95).

În acest sens, afirmă MacIver, „toate relațiile sociale sunt relații psihice, relații ale minții. Indiferent de fundamentul acestor relații, legile vieții psihice sunt cele care îi leagă pe oameni unii de alții în societate. Acesta este punctul de pornire al înțelegerii comunității. Comunitatea nu este o minte mai mare, ci este creată de acea activitate a minții membrilor săi prin care ei relaționează permanent unii cu alții; iar diferența fundamentală a relațiilor psihice față de toate celelalte tipuri de relații este aceea că acestea nu sunt determinate mecanic sau din exterior, ci sunt motivate” (ibid.: 98). MacIver punctează factorii nevăzuți care participă la mecanismul constituirii unității comunitare: *interesul / nevoia* – factorul obiectiv și *voința* – factorul subiectiv. Comunitatea, consideră MacIver, porcede din faptul că interesele / nevoile persoanelor nu pot fi realizate decât printr-o conlucrare colectivă. Comunitatea este locul comun în care interesele realizabile prin cooperare se impun în fața intereselor realizabile prin disociere.

MacIver identifică mai multe tipuri de interes care fundamentează relații sociale înăuntrul unei comunități și arată că în comunitate ele alcătuiesc complexe de interese asociate, astfel:

1. interese generale: de socializare / asociere, împlinite în grupuri de vârstă și în grupuri corespunzătoare unor preocupări comune;
2. interese specifice:
 - privitoare la nevoi fizice, ale organismului: sexuale (împlinite prin căsătorie / familie), non-sexuale (îndeplinite prin activități agricole, industriale, comerciale – legate de hrană, locuire, îmbrăcăminte etc. sau medicale – conforme nevoilor legate de sănătatea fizică);
 - privitoare la nevoi psihice: interese culturale (educație, artă, religie) sau interese de putere și de prestigiu;
3. interese derivate (rezultate ca urmare a întâlnirii dintre interesele de grup și cele comunitare): economice și politice (ibid.: 108–116).

Specificitatea comunității este aceea că interesele comune ale tuturor grupurilor intracomunitare prevalează asupra intereselor segregante. Acesta este motivul pentru care comunitatea nu se sparge ca urmare a manifestării, înăuntrul ei, a unor forme asociative în baza unor interese particulare / specifice. În acest context, MacIver punctează diferența fundamentală dintre comunitate și stat: „Voința comunității creează formele de asociere dinăuntrul său. (...) Comunitatea a existat înaintea oricărei forme de stat. Voința comunității a fost aceea care a adus la existență statul, prin acțiunile sale graduale. Mai întâi a fost comunitatea, abia apoi a fost construit statul. Statul este o structură de asociere pe care oamenii, ca ființe sociale, au avut voința de a-l construi și de a-l menține” (ibid.: 130).

Teoria elaborată de MacIver, cu toate aspectele ei controversate sau prea puțin limpezite, are meritul de a aduce în discuție aspecte insuficient abordate, până la el, în teoria morfologică despre comunitate: problematica legităților sociale, a legăturii dintre interes și voință socială, a diferențelor de natură dintre stat și comunitate etc. Indiscutabil, cea mai notabilă contribuție a lui MacIver la înțelegerea comunității este conceptualizarea distincției și a raportului dintre cele patru noțiuni sociale fundamentale din sociologie (societate, comunitate, forme asociative și stat) și a gradualității apartenenței comunitare.

CONCLUZII

Articolul și-a propus un exercițiu de teoretizare a unei probleme (morfologia comunitară) aflate încă la începuturile lămuririi sale, prin alăturarea unor modele analitice într-o narațiune teoretică comprehensibilă. În abordarea acestei problematice am pornit de la o analiză a tezelor teoretice referitoare la structura comunitară, dezvoltate în opera a patru teoreticieni (Charles Cooley, Robert Redfield, Mark Granovetter și Robert MacIver), constatând o convergență a

elementelor lor explicative. Deși dezvoltate independent unele față de celelalte, între cele patru scheme teoretice există o coerență și o complementaritate care permite compunerea unui tablou teoretic extins, integrator, cu o putere descriptivă și explicativă lărgită pentru înțelegerea modelului morfologic comunitar. Comunitatea apare, astfel, ca o unitate sistemică de legături interpersonale, clădită pe o rețea de nuclee dense (grupuri primare) și de punți de conexiune predominant slabe între membri, stabilă prin acțiunea unui sistem cultural unanim acceptat, a cărui influență se exercită prin soluții civilizaționale (cadre instituționale, norme sociale) de natură să determine modelarea voinței persoanelor prin constrângeri sau prin motivarea acestora pentru cooperare.

BIBLIOGRAFIE

1. Andersen, Heine, Kaspersen, Lars Bo (2000) (coord.). *Classical and Modern Social Theory*, Oxford, Blackwell Publishing, 524 p.
2. Bădescu, Ilie (2011). *Enciclopedia sociologiei universale*, vol. II – *Teorii contemporane*, Târgoviște: Mica Valahie, 636 p.
3. Bierstedt, Robert (2013). *American Sociological Theory. A Critical History*, Elsevier, 540 p.
4. Collins, Randall (1981). *On the Microfoundations of Macrosociology*, în: *The American Journal of Sociology*, vol. 86, nr. 5, p. 984–1014.
5. Cooley, Charles Horton (1922 [1902]). *Human Nature and the Social Order*, New York: Charles Scribner's Sons, 486 p.
6. Cooley, Charles Horton (1909). *Social Organization*, New York: Charles Scribner's Sons, 185 p.
7. Cooley, Charles Horton (1894). Competition and Organization, *Publications of the Michigan Political Science Association*, nr. 1, p. 33–45.
8. Cooley, Charles Horton (1897). The Process of Social Change, în *Political Science Quarterly*, vol. 12, p. 63–81.
9. Cooley, Charles Horton (1907). Social Consciousness, în *American Journal of Sociology*, nr. 12, p. 675–687.
10. Cooley, Charles Horton (1918). *Social Process*, New York: Charles Scribner's Sons, 441 p.
11. Cooley, Charles Horton (1926a). The Roots of Social Knowledge, în *American Journal of Sociology*, vol. 32, p. 59–79.
12. Cooley, Charles Horton (1926b). Heredity or Environment, *Journal of Applied Sociology*, nr. 10, p. 303–307.
13. Dunbar, R.I.M., Stiller, James (2007). Perspective-taking and memory capacity predict social network size, în: *Social Networks*, nr. 29, p. 93–104.
14. Dunbar, R.I.M.; Spoors, M. (1995). Social networks, support cliques, and kinship, în: *Human Nature*, nr. 6, p. 273–291.
15. Granovetter, Mark S. (1973). The Strength of Weak Ties, în: *The American Journal of Sociology*, vol. 78, nr. 6. (May), p. 1360–1380.
16. Hillery, George (1955). Definitions of Community: Areas of Agreement, în: *Rural Sociology*, nr. 20, p. 111–123.
17. Jacobs, Glenn (2006). *Charles Horton Cooley: Imagining Social Reality*, University of Massachusetts Press, Amherst, 304 p.
18. Kinderman, P., Dunbar, R.I.M., Bentall, R.P. (1998). Theory-of-mind deficits and causal attributions, în: *British Journal of Psychology*, nr. 89, p. 191–204.

19. MacIver, Robert Morrison ([1917] 1926). *Community. A Sociological Study*, MacMillan & Co: London, 461 p.
20. Miner, Horace (1952). The Folk-Urban Continuum, în: *American Sociological Review*, nr. 5, p. 529–537.
21. Redfield, Robert (1947). The Folk Society, în: *The American Journal of Sociology*, nr. 52, p. 293–308.
22. Redfield, Robert (1956). *Peasant Society and Culture. An Anthropological Approach to Civilization*, The University of Chicago Press: Chicago, 163 p.
23. Redfield, Robert (1960). *The Little Community*, The University of Chicago Press: Chicago, 93 p.
24. Ruiz-Junco, Natalia, Brossard, Baptiste (2018). *Updating Charles H. Cooley: Contemporary Perspectives on a Sociological Classic*, Routledge, 230 p.
25. Zhou, W.X, Sornette, D., Hill, R.A., Dunbar, R.I.M. (2005). Discrete hierarchical organization of social group sizes, în: *Proceedings of the Royal Society*, B. 272B, p. 439–444.
26. Wilcox, Clifford (2006). *Robert Redfield and the Development of American Anthropology*, Lexington Books, 235 p.
27. Wilcox, Clifford (2017). *Social Anthropology: Robert Redfield*, Routledge, 308 p.
28. Wright Mills, Charles (1946). Studiu introductiv la *Essays in Sociology*, Oxford University Press, p. 3–74.